

Комуникацијата како детерминанта на активното слушање во наставата

Науката сè уште соодветно не одговорила на прашањето за човековото потекло и на прашањето кога човекот почнал да владее со комуникацијата. Во историјата на комуниколошката наука постојат основни сознанија за ова прашање, но, главно тие се однесуваат на претпоставки за тоа како луѓето започнале да ја совладуваат комуникацијата во нивната просторна, и пред сè, временска димензија.

Имено, современата наука со право смета дека потеклото на човекот датира некаде од пред милион години. На преминот од своите четвороножни прапредоци, човекот ја совладувал комуникацијата. Тој тренд особено се остварил кога човеколикото суштество се исправило на задните екстремитети и станало хомо еректус (*homo erectus*). Со тоа се создале предиспозиции за совладување на природата и за негов поефикасен однос кон неговото опкружување. Луѓето со текот на времето дошле во ситуација да имаат еден на друг нешто да си кажат. Прво работата, а потоа и говорот се двата поттикнувача под чие влијание мозокот на мајмуноот постепено се преобразувал во мозок на човек¹.

Благодарение на тие промени, во меѓусебната комуникација дошло до премин од перцептивна комуникација во знаковно предпочување на предметите и околината. Сето тоа се должело на натрупаното искуство што се стекнувало во текот на времето. Продирајќи во светот околу себеси работните активности и операции, човекот создавал сè посложени модели на комуникација. Вербалната комуникација се афирмирала толку многу што станала основен облик на пренос на генерациското искуство. Вербалната комуникација ја заменила иконицката комуникација и се развивала како доминантен општествен систем на комуницирање. Овој период што траел од 500,000 до 50,000 години пр.н.е. ја обележува првата информациско-комуникациска револуција. Под влијание на вербалното комуницирање, со текот на времето, човекот почнал да трансформира цртежи, слики, што, всушност претставуваат перцепција. Се појавиле пиктограмите кои претставуваат сликовно прикажување на воопштеното искуство. Најважното од ова е: од големото комуникациско значење е изведена најважната комуникациска револуција, која човекот

¹ Haney, (1960 : 1-3.), pp.3-29.

квалитативно го разликува од животните². Во напорот и потребата од заедништво и зависност на еден од друг, првобитните луѓе почнале да зборуваат. Комуницирањето се одвивало со посредство на звуци изговорени од устата, а слушнати со ушите. Тоа значи дека *„секој облик на комуницирање се одвива меѓу половите од кои барем еден мора да располага со свест“*³.

Ваквата потреба е последователна за појавата и развојот на говорот, способностите, вредностите. Можеме да кажеме дека комуникацијата претставува пат и начин на човековото приспособување и негова хармонизација со околината, пред сè со останатите луѓе. Оваа потреба е особено изразена уште од најмалата возраст, кога детето чувствува потреба да ги сподели своите чувства, потреби, емоции мисли, знаења со другите деца и со средината која го опкружува. За значењето на комуникацијата во човековото живеење, Пол Пакер (Paul Packer)⁴ вели: *„Уметноста на комуницирањето со луѓето е прва етапа на патот кон успехот. Мерило со кое се мери целиот човеков работен век е неговата успешност со другите луѓе“*

„Без комуницирање нема педагошки процес“ истакнува В. Мужик (Мужик, 1979, 61). Поради ова се смета дека потребата за да се комуницира е субјективна, процес кој ја наведува личноста да задоволи свои одредени потреби или недостатоци, да примени одредени активности. Ваквите потреби на личноста кои се формираат во текот на целиот живот се наречени својства на личноста преку кои таа се дефинира и отсликува.

Голема улога за потребата од комуникација ѝ се дава и на емоционалната врска на поединецот. Колку повеќе детето или возрасниот емоционално е поврзан со одредена личност толку повеќе потребата од комуникација е поголема или, пак, расте.⁵ Колку детето е позаинтересирано за комуникација со одредена личност толку тоа ќе настојува поупорно да ја оствари. За да се задоволат потребите за комуникација пресудна улога играат личните ставови и мотиви на личноста. Се врши проценување на личностите околу нас, тие морално се вреднуваат, се јавува потреба од заемно разбирање и емоционално доживување.

² За есенцијалното значење на комуникацијата во животот (фундамент за разбирањето) зборуваат бројни истражувања на таа тема: Steven A. Beebe, Susan J. Beebe, Diana K.Ivy. (2000). Principles for a lifetime. Allyn & Bacon. (1960).

³ Груевски, Т. (2006): Култура на говорната комуникација, Битола, Педагошки факултет, стр.84-85.

⁴ Успешен британски менаџер во нафтена индустрија, Поповски, Ибидем, стр.83.

⁵ Kathleen Reardon (1998).

Комуникацијата во воспитно образовниот процес, т.н. педагошка комуникација, во нашата и светската литература не е доволно разјаснета, ниту дефинирана. Тоа воопшто не е чудно, имајќи предвид дека во традиционалната настава доминирал фронтално 'предавачкиот начин на излагање на наставниот материјал, а комуникацијата се сведувала на еднонаочен процес. Кон крајот на дваесеттиот век, преовладало сознанието дека традиционалниот наставен модел мора да биде надограден со методи и техники кои наставните активности ќе ги пренесе, од наставникот, на учениците. Се разбира, тоа не подразбира целосно напуштање на традиционалниот модел, бидејќи понекогаш и тој има свои предности (живиот збор на наставникот никогаш не може да биде заменет со некоја технологија).

Според Сузиќ, поимот „*педагошка комуникација*“ подразбира пренесување, соопштување, излагање, примање... со еден збор, размена на пораки, но и воспоставување односи, разбирање, средства и начини на однесување меѓу учесниците во комуникативниот процес, односно меѓу наставниците и учениците⁶.

Наставата како еден од многу сложените и суптилни комуникациски процеси, претставува клучна операција во разбирањето меѓу луѓето, развивањето на нивните меѓусебни односи, пренесување на идеи, мисли и информации... Со наставниот процес всушност секој се труди да го разбере соговорникот, и наставниците-учениците и учениците-наставниците. Преку неа се издвојуваат и реализираат две основни функции на комуникацијата, а тоа се: *информативната* и *интегративната* функција. Информативната комуникациска функција овозможува прием, тек и истакнување на сопствените пораки кои ги испраќа наставникот, додека интегративната функција им овозможува на сите ученици, пристап кон разновидни пораки (не само оние од наставникот) кои им овозможуваат подобро да се разберат едни со други.

Потребата од комуникација за воспитно – образовниот процес е од фундаментално значење, бидејќи основната цел на секоја порака, во наставата, е стекнување знаења и развојот на личноста на ученикот. Тоа посебно обврзува да се води сметка за сите можности со кои учениците можат да ги прифатат, интерпретираат и усвојат информациите кои се пренесуваат на наставните часови. Дали комуникацијата во наставата ќе биде ефикасна, односно дали учениците ќе ги примат, разберат и усвојат

⁶ Suzić, (2005), str.254.

правилно пораките кои ги испраќа наставникот, зависи од способноста на наставникот за пренесување на пораките кои се предмет на комуникацијата, но, исто така, и од учениците, односно од претходните знаења со кои располагаат при приемот на новите содржини.

Имајќи предвид дека улогата на наставникот во новото време е видно изменета, усложнета, не можеме да очекуваме дека наставниците ќе се оспособат во текот на своето школување комплетно, но перманентната едукација во текот на нивниот работен век ќе им помогне што поуспешно да одговорат на комуникациските барања на новото време, но истовремено и да ги научат и оспособат учениците за истото. Би сакале да издвоиме само неколку улоги на наставникот, за да ја илустрираме неговата позиција во комуникацискиот процес:

Од низа улоги на наставникот, овде издвојуваме:

- ⇒ Наставникот како дидактичар,
- ⇒ Наставникот како воспитувач,
- ⇒ Научно-наставна улога на наставникот,
- ⇒ Наставникот како дијагностичар,
- ⇒ Наставникот како инструктор на активна настава,
- ⇒ Наставникот како координатор,
- ⇒ Наставникот како креатор на интерперсоналните односи,
- ⇒ Наставникот како градител на емоционалната клима во одделението,
- ⇒ Наставникот во активно, целно учење итн.

Секоја од наведените, современи улоги на наставникот мора да се реализира низ комуникација со учениците, и тоа со соодветни комуникациски методи и техники. Затоа постои перманентно стручно усовршување и пракса која бара професионално напредување во наставничката професија.

Наспроти наставниците, новите улоги на ученикот во комуникацијата во наставата се исто така видоизменети. За учениците да бидат ефикасни во комуникацијата во наставата, покрај досегашното (обично) слушање и прием на пораки, треба да развијат способности за активно слушање, но истовремено и за ефикасно испраќање на пораки. Тоа подразбира, дека современите трендови им помагаат на наставниците и учениците да си ги менуваат своите улоги, со што се подобрува (во ефикасна смисла на зборот) процесот на

учење и поучување. Од бројните нови улоги на ученикот, како приоритетни ќе ги издвоиме:

- ⇒ Активен слушател,
- ⇒ Излагач (презентер, елаборатор)
- ⇒ Истражувач,
- ⇒ Помагач (фацилитатор)
- ⇒ Стимулатор (оној кој поттикнува)
- ⇒ Координатор – надзорник
- ⇒ Оценувач (верификатор и евалуатор)
- ⇒ Испитувач (тестатор)
- ⇒ Набљудувач,

⇒ Раководител. Овие улоги на ученикот се учат или „освојуваат“ во текот на активниот процес на комуникација во наставата.

Сите набројани улоги на наставниците и учениците во современата настава, впрочем ја зголемуваат важноста и значењето на самата комуникација во наставата и оттука, зголемена е и потребата од изучување на комуникациските вештини од страна на сите комуникациски субјекти во комуникацискиот процес.

Посебна хипотеза 1 – *Постои значајна статистичка поврзаност во одговорите на наставниците, учениците и стручните соработници за нивото на присуство и значајност на влијанието на комуникацијата врз активното слушање во наставата.*

1. Комуникацијата како детерминанта на активното слушање во наставата

Комуникацијата во наставата, како еден од најкомплексните процеси, претставува една од најважните вештини и способности кои наставниците и учениците треба да ги развијат. Таа е најважната детерминанта на активното слушање, со чие совладување и

оспособување за правилна примена во училиштата, би се олеснил и поедноставил процесот на учење и осознавање, како кај учениците така и кај другите комуникациски субјекти. Од тие причини, првата хипотеза која ја поставивме во нашето истражување гласи: ***Постои значајна статистичка поврзаност во одговорите на наставниците, учениците и стручните соработници за нивото на присуство и значајност на влијанието на комуникацијата врз активното слушање во наставата.***

За утврдување на оваа теза беше поставено 1 прашање: **Колку е присутна и колку е значајна интерперсоналната комуникација за активното слушање во наставата?**, со 4 потпрашања (секоја детерминанта одделно) со по два одговор: а) ниво на значајност на одговорот за варијаблите и б) ниво на присуство на истата варијабла, на анкетираниите субјекти – ученици. Секоја детерминанта беше разгледувана низ 4 параметри кои ги претставуваат елементите на активното слушање (Прилог 1). Добиените валидни резултати се прикажани во текстот кој следи во продолжение:

Интерпретацијата на добиените резултати од истражувањето ја претставуваме во прегледи (табели) кои го претставуваат квантитативниот израз на добиените одговори, и илустративниот израз, во вид на дијаграми кои даваат визуелен преглед кој помага при анализата. Податоците ги обработивме сумативно, а во интерес на просторното претставување на резултатите, ќе претставииме само дел од нив, кои според нас прикажуваат видливи отстапувања помеѓу одговорите на испитаниците, со намера да се направи компаративен приод во квантитативната и квалитативната анализа на добиените резултати од истражувањето. Сметаме дека е доволен сумативниот преглед на добиените резултати, а со статистичко пресметување на сите елементи и поделементи на секоја детерминанта на активното слушање, се пресмета нивото на значајност и присутност на влијание.

Подготвеност за слушање

За да покажеме колку комуникацијата влијае врз подготвеноста за слушање, за нивото на значајност и присутност на влијанието, ќе ги интерпретираме добиените резултати од истражувањето. Со обработката на податоците, на одговорите на испитаниците од сите училишни средини и со статистичко пресметување на параметрите,

за нивото на присутност и значајност на влијанието на комуникацијата врз подготвеноста за слушање, ги анализираме поединечно низ четирите елементи на оваа компонента на активното слушање.

Во однос на ниво на присутност и значајност на влијание на комуникацијата врз обезбедувањето услови за слушање, добиените резултати од истражувањето се претставени во Табела 1.1.a. Од анализата произлегува дека поголемиот број на испитаници од сите средини – 663 – 84,13 % се определени за алтернативата *Исклучително значајно*, но истовремено за нивото на присутноста на влијанието на комуникацијата врз обезбедувањето услови за слушање, 507 испитаници (64,34%) одговориле со алтернативата *Во целост присутно*, што укажува дека постои свест кај испитаниците дека комуникацијата има влијание во сите сегменти на наставниот процес.

Табела 1.1.a. Ниво на значајност и присутност на влијание на комуникацијата врз обезбедување услови за слушање

ПРИСУТНОСТ						ЗНАЧАЈНОСТ				
Ниво на проценка	Н	С	У	Вкупно	%	Н	С	У	Вкупно	%
1					0					0
2			1	1	0,13			1	1	0,13
3	1	3	41	45	5,71	2		8	10	1,27
4	20	17	198	235	29,82	7	10	97	114	14,47
5	17	8	482	507	64,34	29	18	616	663	84,13
Без одговор										
Вкупно	38	28	722	788	100	38	28	722	788	100

Испитаниците од приградските и руралните средини дадоа малку поинакви одговори од градските: со алтернативата *Значајно во целост*, одговорија 40 од испитаниците - 25,48 % од приградските средини и 137 испитаници од руралните средини (79,65%). Сигнификантно е дека испитаниците од приградските училишта го вреднуваат помалку влијанието на комуникацијата врз овој елемент на активното слушање.

На претставениот графикон, може да се забележи ова мало отстапување во одговорите на испитаниците од трите групи: наставници, стручна служба и учениците (Графички приказ бр.1).

